

je sugeriralo očitno poglabljanje v osebni svet avtorice. Sploh je zanimivo, da ta sfera skriva v sebi ambicije čiste beletrije, kakor je to poprej nakazano že v Začaranem krogu. V Mojem Lonji se zdijo tehnični posegi preveč prozorni, nesprejemljivi pa takrat, kadar gre za neposredno pričevanje o času. Tako je osnovni koncept knjige, ki je moral vseskozi zadovoljevati dve temeljni težnji, povzročil očitno razhajanje celote.

Med izrazite individualne poteze Nade Kraigherjeve moramo šteti tudi njen slog. Nekaj je v tem besedilu, v tem izražanju, čemur ne moremo odreči posebne vrednosti. Kakor je zapis večkrat nekam publicističen, tako pogosto izredna dinamičnost jezika ustvarja zanimive in presenetljive sintaktične zveze, ki utegnejo izpopolniti register našega izraznega artizma. Mestoma tak način zbuja sicer nezaupanje, ker je oblikovalna samozavest puščala ob strani splošne normative, toda zavzetosti nad novimi izraznimi možnostmi ne gre podcenjevati.

France Pibernik

JOZE DULAR, UDARI NA GUDALO, JANDRE. Novi Dularjev roman *Udari na gudalo*. Jandre* se uvršča med tista naša zgodovinska dela, ki pri zadeto opisujejo trpljenje domačih tlačanov pod grajskimi ali cerkvenimi oblastniki. Pisatelj je s tem, da je zgodbo postavil v Belo krajino, torej v neposredno bližino nemirnega Balkana, dobil možnosti za razgibano prepletanje najrazličnejših političnih in vojaških silnic, za širšo panoramo dogodkov, ki so se v začetku 18. stoletja, kamor je roman postavljen, gotovo odzivali prav v tem koncu naše dežele. Toda pisatelj ni šel v to smer, ker so ga bolj zanimale individualne usode v razmerju gospod — tlačan in tako je roman uglašen predvsem na socialno struno, uglašen toliko, da se pisateljevemu protifevdalnemu ogorčenju morajo uklanjati vse druge tendence.

Taka pisateljeva predstava belokranjskih dogodkov pred več kot dve sto leti, kot nam jo prikazuje ta roman, je lahko tudi neavtentična, naivna ali na silo prirejena pisateljevemu prepričanju, a je po drugi plati tudi smotrna, ker s primerom ponazarja avtorjevo idejo. A bolj kot ta nekoliko naivna ali vsaj močno tendenčna predstava moti v romanu tak prijem do razmerja gospod — tlačan, kakršen je bil v naši literaturi že tako pogosto izkazan.

Da se razumemo. Danes ni nobenega dvoma več o tem, da je tuja gospoda v dolgih stoletjih povzročala silne človečanske krivice našemu preprostemu človeku. Oropala ga je vsakega dostojanstva, zavestno je vsajala v njegovo bit element ponižnosti in hlapčevstva, in ta dejstva so bila nemara še bolj usodna zanj kot ekonomsko izkoriščanje. Toda v zgodovinskem leposlovju danes ne gre ali naj ne bi v prvi vrsti šlo več za to, da spoznamo okrutnost in oblastnost vladajoče plasti in na drugi strani trpljenje tlačanov, pač pa za to, da pisatelj v teh dognanih razmerjih išče nove momente, takšne, ki nam jih zgodovina ne more prikazovati, ki jih s sposobnostjo psihološke inventivnosti lahko popiše le besedna umetnost. Pred tem pa se je avtor ustavil. Tako je zdaj v romanu predstavljena samo privlačna zgodovinska fabula s prepričljivim

* Jože Dular, *Udari na gudalo*, Jandre. Založili Založba Obzorja Maribor in Dolenjska založba Novo mesto.

prikazovanjem razmer in ljudi, z močnim pokrajinskim in zgodovinskim koloritom ter z vidno izstopajočo socialno in človečansko noto.

V romanu srečujemo več družbenih kategorij, skozi katera je čutiti avtorjevo gledanje na takratne socialne razmere in ki se vsaka po svoje trga za svoje koristi. Na vrhu stojita graščak Erberg in metliška komenda, za mestnim obzidjem se že dokaj samozavestno bori za svoje pravice meščanski sloj, okoliški tlačani so še vedno trdno vklejeni v dolžnosti do fevdalne gospode. Dular je z dovolj ostrim čutom za zgodovinsko verjetnost zapletal razmerja med temi kategorijami, čeprav nekateri dialogi med Erbergom in mestnim sodnikom kar preveč spominjajo na znano Jurčičevo povest. Seveda je pisatelj najgloblje prodril v razmerje med fevdalci in tlačani in iz tega razmerja rasejo potem tiste tragične usode, ki so pravzaprav glavna vsebina romana.

V ospredju stojita tlačanka Bajukova Barica in Mike Vihra, nekoliko idealizirana ljubezenska partnerja, ki po neki logiki Dularjeve tendenčnosti morata doživeti nesrečo. Barico posili graščak Erberg in ji spočne otroka. Vihro zaradi istega Erberga pošljejo k vojakom, od tam pa zbeži in se pridruži belokranjskim hajdukom. Roman je na nekaterih mestih sicer toliko romantično pobarvan, da nesreča ljubezenske dvojice ni zadosti prepričljiva, toda le na nekaterih mestih. Na splošno je pisatelj ravno z Vihrovo in z Bajukovo družino posredoval mračno ozračje oziroma fatalno neizprosno fevdalnih družbenih odnosov, prikazal toliko in s tako človečanskimi potezami, da skonstruiranost nekaterih likov v tej tlačanski mizeriji postaja vedno manj papirnata. Dularjevi dogodki se v romanu vrstijo po redu neizprosne fevdalne brutalnosti in obenem s takšno pripovedno nevsiljivostjo, kakršne smo vajeni samo v dobrih zgodovinskih tekstih. Le ob hajdukih ter ob Vihrovem pobegu od vojakov se ne moremo ubraniti vtisa, da je pisatelj dogodke preveč približal podobnim primerom iz zadnje vojne. Kot da bi zavestno skušal poiskati zvezo med dvema oddaljenima zgodovinskima dejstvom in kot da bi bila potem ta zveza sestavni del tiste pisateljeve protifevdalne ali celo revolucionarne tendenčnosti, ki je idejno jedro romana. V tej točki se roman že nevarno približuje neproblemski enosmernosti, heroičnosti na račun človeške pristnosti ter umetniškemu kombiniranju, kakršno je pri nas prevladovalo celo desetletje po drugi svetovni vojni.

Posebno vrednost daje Dularjevemu romanu časovna in prostorska barvitost. Dularjevi Metličani iz začetka 18. stoletja so živi ljudje, ki po svoje mislijo in modro razsojajo dogodke okrog sebe, se zabavajo na sejmih in v gostilnah, se poganjajo za materialnimi dobrinami, kot jim to dopušča fevdalno — meščanska anarhija, se ljubijo in sovražijo. Iz teksta razločno čutimo njihovo prirodno pravičnost, ki sicer spričo razmer niha med lojalnostjo do oblasti in med ogorčenostjo nad njeno samopašnostjo, ki pa je vedno in ob vsaki priliki pristno človeška. Pisatelj je ravno v zidanju tega ljudskega razpoloženja uspel. K temu je treba dodati še adekvaten izraz, katerega belokranjsko — arhaična neponarejenost dela vtis resnične davnine, zanimiv pa je tudi s čisto jezikovnega stališča. Dular je našel pravo mero med uglajenostjo pisateljske pripovedi in med dialektičnimi posebnostmi, kar pisatelju, ki se spušča v preteklost neke zaokrožene ljudske skupine, vedno pomeni hud problem. Zato je njegov izraz neprisiljeno originalen, sočen in bogat.

Dularjev roman Udari na gudalo, Jandre tako v naše zgodovinsko leposlovje po vsebinski in miselni plati ne prinaša mnogo novega, zlasti je še konvencionalno njegovo prikazovanje družbenih razmerij v obravnavanem času, nevznemirljiva je tudi glavna fabula, toda po izraznih in stilnih kakovostih smemo delo šteti med naša pomembnejša zgodovinskoeposlovna prizadevanja.

Jože Šifrer

LIKOVNA UMETNOST

DVE NAPOVEDI V JEMČEVEM* SVETU

Iz okvira enformela razvijajoče se različice tako imenovanega abstraktnega pejzaža so v redkih primerih dosegle simbolično naravo (Jemec). Ob reminiscenci na pejzaž v romantiki, ki je marsikdaj dosegel stopnjo neke vrste religioznega simbola, se danes v luminizmu napovedujejo projekcije neštevilnih človeških idealov, modifikacije določenih razmišljanj, združujočih se v neprikritem optimizmu kljub grozljivemu in nerazumnemu tempu realnosti.

Povzetek iz predgovora k skupini Simbolika in znak na lanskem tretjem trienalu likovnih umetnosti Jugoslavije označuje tako rekoč zadnji nastop mladega slikarja in grafika Andreja Jemca z njegovimi značilnimi luminističnimi pejzaži, s katerimi je pred štirimi leti osvojil najvišje priznanje na grafičnem bienalu v Tokiju, dve leti za tem pa predstavil svojo dozorelo slikarsko stopnjo v Ljubljani.

Novo srečanje* z njegovim slikarstvom ustvarja prav gotovo nova občutja, ta čas morda manj določena, saj so v stopnji novih odkrivanj, in kar je bistveno — širša od vsebinskih mejnikov, ki smo jih določali z besedami: razpetost med otožno poetičnostjo in pravo metafizično, golo vizionarnostjo. Jemec ponovno dokazuje, da je mogoče — čeprav je usvojil neke vrste likovno formulo, s pomočjo katere je razreševal vrsto kompozicijskih različic brez večjih težav in tako rekoč brez zmot — kreniti s poti, ki vodi v usodno mitologiziranje forme: v danem primeru točneje v mitologiziranje enformela, ki bi ga sicer slikar lahko nekritično, v strahu pred samim seboj, to je pred svojimi lastnimi novimi odkritji, še gojil.

Kaj je bil tisti glavni element prejšnje Jemčeve likovne formule, se pravi njen vsebinski, poenotnujoči nosilec? Uvedba luminizma, njegova popolna prevlada nad slikarskim prostorom, njegov diktat do tedaj barviti skali, zreducirani nato v bistvu na temno-svetli register. Luminizem, ki se je v Jemčevem slikarstvu in grafiki razvil do skrajne stopnje iz vedno navzočega svetlobnega izdora v sliki sami.

* Andrej Jemec je od 20. februarja do 17. marca 1968 ponovno razstavljal v ljubljanski Mali galeriji, tokrat štirinajst olj, nastalih v letu 1967, v glavnem na simpoziju v Retzhofu (Avstrija).